

O nejlepším státě

XXVI. Příjmy a vydání státu, zdanění občanů

In: Bernard Bolzano (author); Martin Jašek (other): O nejlepším státě. (Czech). Plzeň: M. Jašek, 1934. pp. 200--218.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400041>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Kapitola XXVI.

PŘÍJMY A VYDÁNÍ STÁTU. ZDANĚNÍ OBČANŮ.

A. NE VELIKOST DANÍ SAMA O SOBĚ JEST ZLEM, ALE NESPRÁVNĚ JICH POUŽITÍ. B. HLAVNÍ ZDROJ PŘÍJMŮ STÁTNÍCH: DĚDICKÉ PRÁVO STÁTU. C. O DANÍCH (V NAŠEM SLOVA SMYSLU): HLAVNÍ ZÁSADY, TROJÍ DRUH DANÍ V NEJLEPŠÍM STÁTĚ. D. SEDM HLAVNÍCH POLOŽEK STÁTNÍHO ROZPOČTU: VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ, ZDRAVOTNICTVÍ A PÉČE TAK ZV. SOCIÁLNÍ, NÁHRADA NEZAVINĚNÝCH ŠKOD (ÚRAZOVÝCH, ŽIVELNÍCH A POD.), PODPORA PRŮMYSLU A VÝROBY [ZVLÁŠTĚ POKUD SE TÝKÁ VĚCÍ NEVÝNOSNÝCH, OBECNĚ VŠAK PROSPĚŠNÝCH], BOJ PROTI NEZAMĚSTNANOSTI, POKUSNICTVÍ A PODNIKY VÝZKUMNÉ, VEŘEJNÉ DOPRAVNICTVÍ (STAVBA CEST, PRŮPLAVŮ ATD.), PLATY ZAMĚSTNANCŮ. HLAVNÍ ZÁSADY TOHO SE TÝKAJÍCÍ. E. DODATEK: SAMOSPRÁVA OBČÍ, OKRESŮ ATD. I V TĚTO PŘÍČINĚ. KONTROLA HOSPODÁŘSTVÍ OBECNÍHO, OKRESNÍHO ATD. STÁTEM.

1. Smysl daní. Ne velikost daní sama o sobě jest zlem, ale stává se jím, když stát používá těchto příjmů nesprávně. Použije-li jich tak, že z nich uhrazuje lépe vše, čeho potřebuje občan, nežli by se stalo, kdyby občan sice daní neplatil, ale měl si také uhrazovat vše, čeho jest mu *vůbec potřebí*¹⁾, pak není důvodů, aby si někdo stýskal na velikost daní.

Kdy jsou
a kdy nejsou
tíživé.

A tu vskutku — zdá se — bude tomu tak ve státě zařízeném účelně, že se octne v jeho rukou — v rukou *obcí, krajů, zemí* atd.²⁾ — [touto cestou³⁾ da-

¹⁾ a co uhrazuje stát z prostředků veřejných! [Školství, veřejné dopravnictví, občanova *vlastní bezpečnost* a pod.] — Viz níže str. 206: *O vydáních státních.*

²⁾ Kap. I. [Rozdělení státu], kap. XII. [Pravomoc a povinnosti obcí, okresů a zemí] atd.

³⁾ t. j. cestou daní a dávek.

leko víc národního majetku, než jest tomu v kterémkoliv z našich států.

Že se totiž předem [v našem státě, zařízeném účelně]:

2. Hlavní příjem nejlepšího státu.

A. stát ujímá *dědictví*, jež občan zanechá, bylo již dříve řečeno⁴⁾.

Zpravidla jest to však *obec*, v níž ten občan přebýval, komu dědictví to připadá⁵⁾.

Je-li ovšem něco v tomto dědictví, co by dalo větší užitek, kdyby to získal *okres* nebo *země* atd., jest povinnost obce jim to *postoupiti*⁶⁾.

Takovou věcí jest na př. *rukopisné pojednání* (s reformními návrhy týkajícími se nejen oné obce, nýbrž také *celku* státního) a pod.⁷⁾. Že to platí také o věcech, které vlastně vůbec ani nepatřily občanu (na př. o *knihách* a pod.), se samo sebou rozumí⁸⁾.

B. Pokud se týká *dávek od občanů žijících*, platíž *prvá hlavní zásada*:

Bud' snaha zdaňovati *pouze ty*, jichž jmění přesahuje *majetkový průměr* ve státě, t. j. onu sumu hodnot, jež by jednotlivci připadla, kdyby byl majetek národní *na stejné díly* rozdělen.

3. Dávky a daně v užším slova smyslu. Hlavní zásady.

K této zásadě se družtež *další pravidla*:

Nebud' bráno nikdy *vše*, co *onen průměr* přesahuje, spíš naopak, kde věc jest jenom trochu po-

⁴⁾ V kap. X. [IX. a X. »zákon majetkový«].

⁵⁾ Tamtéž str. 116.

⁶⁾ Tamtéž!

⁷⁾ Pro koho jest určeno a komu tedy patří *toto rukopisné dílo Bolzanovo*? Srv. str. 29, pozn. 13a, str. 94, pozn. 33 a 35 i *dobře poznámky!*

⁸⁾ Srv. kap. X. [X. »zákon majetkový«, kap. XV., str. 158, kap. XVI., str. 160 atd.

chybná, buď žádáno vždy *raději méně nežli více*, by se nekřivdilo⁹⁾.

Ježto však jest:

a) Dávky
dobrovolné.

a) nejvíce *záslužné* a úkaz nad ostatní *radostný*, když věnuje občan něco státu nebo veřejnosti, čeho může postrádati, *z vlastního popudu*, budiž občanstvo — a zvláště tehdy, jde-li o nové a *větší* státní vydání — vyzýváno k dávkám *z vlastní vůle, k dobrovolným příspěvkům*.

Nebyly-li ani v našich státech takovéto výzvy zcela *bez úspěchu*¹⁰⁾, lze se od nich nadíti tím spíše úspěchu v našem státě — *»nejlepším«*¹¹⁾.

b) Daň
z
převychu.

b) Dalším druhem daní — *středem* jaksi mezi psanými právě *dávkami* (jen *z dobré vůle* občana) a mezi *berní nucenou* a spolu také *nejvlastnějším druhem daní*, obvyklých ve státě zařízeném účelně — budiž to, co žádati má stát od občana, jenž si *chce* a *může dopřát* věci, kterých možno *postrádati* pro život, t. j. věci, které pouze *zpříjemňují* život občana a jsou tedy *pouze přepychem*.

Budou to na př. *lahůdky*¹²⁾, *»lepší«* látky *na šaty*¹³⁾, *příjemnější obydlí*¹⁴⁾, *zvířata* a *ptactvo* jenom *pro zábavu* chované a pod.

Dosáhne se tím, že

α) budou [takto] zdaněni jen občané, mající vskut-

⁹⁾ Sic! Charakteristické pro Bolzana. Srv. *dodatečné poznámky!*

¹⁰⁾ Stavba *Národního divadla!* Sbírký na *zlatý poklad republiky* a pod.!

¹¹⁾ Tam se totiž honorují tyto skutky mnohem *soustavněji* a *účinněji* než v našich státech. [*Soudy nad veřejnou mravností, jejich účel a význam* — zvláště také v tomto směru! Kap. XXVII., str. 226 a nn.!).

¹²⁾ Kap. XVIII. [O výživě].

¹³⁾ Kap. XIX.

¹⁴⁾ Kap. XX.

ku jistý *nadbytek*, aniž by si při tom mohli stýskati na tyto daně, jichž se může každý, chce-li, *kdykolivěk zbaviti*;

β) že dále věci k živobytí *vskutku nezbytné* mohou býti potom o to *levnější* a tím také *bezpečněji a snáze* pro každého *dostupné*¹⁵⁾;

γ) že také ti, kdož — jsouce *zámožnější* — věci tyto kupují, se zbaví *výčitek*, budou-li mít vědomí, že stát má z toho *užitek*.

Na námitku, že *tím vlastně stavíme věc na hlavu*, když cenu toho, čeho *třeba nejméně* a čeho *nejméně* lze *postrádati*, *zvyšujeme nejvíce*, že tím občan bude sváděn *k zvrácení hodnocení věcí*¹⁶⁾, odpovím, že takovýmto chybným představám čelí jednak *zdravý rozum lidský*, jednak bude čeliti i *škola — výchova*.

Vždyť občan uslyší již ve škole, že jest ve státě *zásada*, zdaňovati věc *tím výše*, čím jí *méně potřeba* a čím jí tedy může občan *snáze postrádati*¹⁷⁾.

Jiná námitka, jež se tu činívá, však jest, že zdaňováním věcí, jichž lze *postrádati*, se činí příjem státu *nejistým*, ježto prý se mohou *zámožnější* jaksi smluviti, že nebudou těch věcí prostě *kupovat*¹⁸⁾.

Obavy ty odpadnou, zdaníme-li *všechny* věci, jichž lze nějak *postrádati*, takže *zámožnému* nezbude než *platiti*, bude-li chtít vésti život *příjemnější*. K tomu přistupuje ještě to, že neučiní-li tak za *živa*, při-

Význam
těchto
daní.

Námitky
a
jejich
vvrácení.

15) Kap. XIV., str. 154.

16) Kap. XIII.! Str. 147: O správném a nesprávném hodnocení věcí a jeho důsledcích.

17) Tamtéž a v kap. X., str. 125!

18) Kým a kde byla učiněna tato námitka? Na jaké dílo, na jaký »*pramen*« svých úvah tu spisovatel naráží?

padne tak jako tak po jeho smrti *celé jeho jmění státu*¹⁹⁾. Konečně však také bude moci zámožnější, jak již řečeno, uživati bez *výčitek svědomí*, co příjemného poskytuje příroda; vždyť zasloužil si toho *půli*, nezbohatl *náhodou*²⁰⁾ a *neškodí* tím také nikomu, naopak — činí tím jaksi spíše *dobrodiní* státu²¹⁾!

Zvláštní,
výjimečné
případy.

Věci, jichž lze postrádati *v obyčejných poměrech*, které jsou však někomu za *zvláštních okolností nezbytné*, na př. *v nemoci*, a je-li jich jen tolik vyrobeno [rukou lidskou nebo přírodou], kolik stačí na zmíněné potřeby, jsou ovšem *osvobozeny od daní* úplně, ale *zakáže* se jejich užívání občanům, kteří nejsou v oněch poměrech, na př. *vín*o v krajích, kde se nedaří [a pod.].

Je-li jich však větší množství, než jest takto potřeba, dá se přebytek jich do *volného prodeje*, ovšem *že náležitě zdaněný*²²⁾.

Způsob
vybírání
těchto
daní.

Na otázku, kterak *vybírati* tyto daně, odpovídám, že se to má díti, pokud možná, tak, že je *platí konsument při nákupu zboží*, které — [jak již víme²³⁾] — kupuje *ne od výrobce přímo, nýbrž od státu*, v [dotčených právě] jeho *prodejnách*²⁴⁾.

Ovšem *u potravin* a jiného zboží, které *nepřichází* do prodejen (protože se třeba brzy kazí nebo z ja-

19) Výše str. 201 [a pozn. 4]!

20) Dědictvím na př., *výhrou* n. pod. [Viz kap. XXIV.].

21) Str. 203.

22) »... do *volného prodeje*« — rozumí se ve smyslu Bolzanově [t. j., že si je může kdokolivěk sice koupiti, avšak *jen ve státních prodejnách*]. Viz níže! i v kap. XVIII. [O výživě].

23) z kap. XIV. a z právé připojené poznámky.

24) Pozn. 22.

kýchkoliv jiných důvodů) bude třeba jiných opatření — nejlépe snad takových, že by bylo dovoleno nabízet tyto věci ke koupi jenom na určitých k *tomu vyhrazených* místech [nebo místnostech], u jejichžto *východů by tržní dozorce* [od obce zřízený^{24a}] vybral [předepsanou] daň od těch, kdo s *nakoupeným* zbožím odcházejí²⁵).

K zabránění *podvodů* (pašování, prodávání »na černo« a p.) bylo by snad nejlíp naříditi, aby zboží — aspoň to, které se *vyrábí* — dostávalo *značky*: jednu při *výrobě*, druhou při *prodeji*²⁶). Bude-li mít kromě toho každý občan nejen právo, nýbrž také *povinnost* oznámiti každou *defraudaci daňovou*, jakou by postřehl, propadne-li totiž trestu, kdyby — věda o podvodu — opomenul o něm učiniti *udání*²⁷), netřeba snad míti obav, že bude stát *příliš často* podváděn²⁸). Ostatně u zboží, u něhož by bylo vůbec těžko zabrániti takovýmto podvodům, bude lépe — se zřetelem na obecnou *mravnost* národa — *povoliti občanstvu*, aby toto zboží kupovalo *přímo u výrobců*, kdykoli má příležitost koupiti je u nich *lacněji*²⁹). Dosti, nestrpí-li stát, aby kromě *jeho personálu obchodního* (v obcích, okresech a pod.³⁰) nebylo jiných samostatných *obchodníků, zprostředkovatelů nákupů*, t. j. lidí,

Další
námitky.

Důležitý
ústupek
spisovatelův.

^{24a}) Kap. XIV. a níže str. 214, odst. f).

²⁵) Nikoli tedy od těch, kteří zboží na trh *přinášejí* [naše daně potravní!], ježto někdy k prodeji snad vůbec ani *nedojde*.

²⁶) Kap. XIV. [Opakování myšlenek tam vyslovených. Srv. str. 156].

²⁷) Kap. XXVII. [O odměnách a trestech]!

²⁸) »*Příliš často* podváděn...«. Netvrdí se tedy, že by podvody pak byly vůbec vyloučeny! Srv. poznámky k *Úvodu*. [Str. 12, odst. c) a pozn. 4].

²⁹) Důležitá *koncese* Bolzanova! Srv. níže pozn. 31.

³⁰) Kap. XIV. [str. 152].

Závěrečné
úvahy.

kterí [s vlastním ziskem »soukromým«] dodávají zboží z rukou *výrobce* do rukou *konzumenta*³¹⁾.

Toho lze snadno dosáhnouti.

Vždyť každý občan musí hlásit *zaměstnání*, způsob života a *obživy* u soudů nad *veřejnou mravností*³²⁾, a také i jinak musí obec věděti, z čeho jest občan živ a nevede-li živnost *zakázanou*³³⁾.

Mohl by tedy býti někdo *nanejvýš jen* občas z *ochoty* takovým prostředníkem prodeje a nákupu, což může stát však rovněž *dovoliti*.

Konečně snad bude někdy nutný

c) Bern.
[Daň
nucená.]

c) i *třetí způsob zdanění*, způsob *berně nucené*, t. j. způsob daní, kdy stát prostě *předepíše* dávku, kterou občanu jest státu *odvésti*³⁴⁾.

K této »*berni*« sáhne se jen z *krajní nutnosti* k doplnění toho, co by scházelo [do nutných vydání při výše vylíčených příjmech státních], i stanoví tu *vládu ústřední* příslušnou kvotu [celé částky] *zemím*, tyto zase *okresům* [krajům, župám atd.], tyto *obcím*, až pak zase obce [jednotlivým] *rodinám*³⁵⁾.

*

³¹⁾ Sic! — Jak řečeno, *důležitý ústupek* [v otázce *postátnění obchodu*], na něž právě *naráží* i *překladatel* ve své *předmluvě*, když mluví o Bolzanově *zemědělské reformě*! Srv. tamtéž str. XXVII a dodatečné poznámky [jak k předmluvě, tak k této kapitole].

³²⁾ Kap. XXVII [str. 226 a nn.].

³³⁾ Kap. XII. [O zaměstnání občanů].

³⁴⁾ Rozeznáváme — zde a výše — byt' i nikoli v souhlase s běžnou terminologií: a) »*daň dobrovolnou* [v Bolzanově smyslu], zovouce ji *dávkami*, b) *daň* v užším [Bolzanově] smyslu [str. 202] a c) *daň nucenou*, kterou nazýváme *berni*. Srv. dodatečné poznámky!

³⁵⁾ Sic! »... diese [t. j. *Gemeinde*] verteilt die ganze Summe auf die einzelnen *Familien*«. Srv. dodatečné poznámky!

Uvažujme nyní o *vydáních* státu, která jest mu 4. O vydáních státních. [Sedm hlavních položek státního rozpočtu.]
z těchto příjmů hraditi.

Vyjmenujme aspoň *nejdůležitější* z nich!

1. Především jest státu hraditi (jak již bylo několikrát řečeno³⁶) všechny výlohy spojené s péčí o *mládež* a o *děti*, bez zřetele k tomu, z jakých rodičů se zrodily; s jejich *vyučováním* a *výchovou*, s jejich *výživou* a *bydlením* a pod.

Jest pak třeba, aby se tak dalo [z těchto důvodů]:

a) Jest těžko míti za to, že by rodiče, jichž manželství jest požehnáno *četnějšími dětmi*, byli vždycky s to, aby při *největší pili* vydělali tolik, kolik žádá 10. Výchova školství.
opatření této četné rodiny — aby v ní nenastala nouze, ač-li není ono dříve odsouzené zařízení ve státě, že by mohl míti občan, *chce-li*, mnohem větší příjmy, než kolik jich stačí k jeho vlastní obživě³⁷);

b) ježto jenom tehdy, dá-li stát všem rodičům, a to nikoli snad jenom jako *almužnu*, nýbrž jako něco, na co mají plný, *zákonitý nárok*, tolik, kolik třeba na výživu rodiny, mohou se a *budou* se i [rodičové] těšiti, že bude jejich svazku požehnáno. Jinak jaký div, že při každém novém přírůstku pohlízejí s obavami do budoucna, hledajíce prostředky, jak — *zabrániti plození*;

³⁶) Posledně v kap. XXI., odst. 8.

³⁷) Sic! [»wenn anders nicht etwa so zweckwidrige Einrichtungen beständen, dass jeder einzelne Bürger, wenn er nur will, im Stande sein sollte, bei Weitem mehr zu erwerben, als er zu seinem eigenen Lebensunterhalte bedarf«]. Nesrozumitelnost místa způsobují slova: »*chce-li*« [»wenn er nur will«], budící dojem, jako by *jen na občanu záleželo* [v našich »dnešních« zřízeních], *chce-li* míti větší příjmy, než jich potřeba. Že to míní *jinak* Bolzano, a jak to míní, netřeba snad vykládati. Viz kap. VI. a X.!

c) a což konečně: nelze se nadíti, že — pečuje-li stát o dorost občanstva, tak *přímo, bezprostředně*, od *první chvíle jeho života* — přilne k němu [tento dorost] mnohem více, až sám dospěje?

Snad však učiní nám někdo tyto námitky:

Dvě
námitky.

a) Jest spravedlivé žádati od těch, kdož sami děti nemají, kdož žijí docela i v *bezžeenství*, aby přispívali na výživu *zcela cizích* dětí?

b) Není se dále také třeba obávat, že je pak děti budou méně milovati, až zvědí, že jim způsobily celkem málo *hmotných* obětí?

Žádná z těchto námitek však nejde příliš hluboko.

Vyvrácení
prvé
z nich.

Vždyť [ad a)] kolik jest nespravedlivosti v tom, žádá-li stát, aby lidé bezdětní postoupili nějakou část toho, čeho mohou postrádati, těm, kdož mají potomstvo? Což nebudou práce, které budou konat tyto děti, jen až dorostou, také k jejich prospěchu? Nebudou [lidé bezdětní] chovat také jisté nároky na *úctu* těchto dětí k sobě, jako by to vlastně ani cizí děti nebyly³⁸⁾? A není-li si přáti každému, aby zcela neosaměl *ve stáří*, by se necítil posledním takřka zbylým tvorem na světě, nýbrž aby prožíval tu dobu mezi lidmi mladšími, majícími dosti sil, aby mu pomohli, aby jej *ošetřili*, aby při něm i byli *v posledním jeho zápase*?

Vždyť kdo nemá *vlastních dětí*, musí toto všechno čekat jenom od *cizích*, a jest tedy *spravedlivé*, aby

³⁸⁾ Neboť — a to je smysl místa — každý člověk dospělý si myslí, že má nárok na to, aby *děti, mladší lidé* byli k němu pozorni, měli k němu *úctu* atd. Z čeho však *plynou tyto nároky*? Co je dětem po tom, že je někdo starší, k čemu je to zavazuje, nemá-li o ně jinak *žádné zásluhy*?

přispěl k jejich výchově. Je-li však někdo z vás takový *nečita*, že toho neuznává, tož řekněte, co byste počali, kdyby se rodiny, jež mají děti, anebo doufají, že *budou mít* děti — a těch je přece jenom *většina!* — navzájem spojily, aby vás *vyhladily* se světa, protože jinak — *dokud jste živi* — nechcete dáti jich dětem ničeho³⁹⁾ ?

Pokud se [b] týká námitky, že by za toho zřízení *ubýlo lásky dětí* k rodičům, toho se nebojím.

Druhá
námitka.

Láska dětí k rodičům nevyvěrá z úvah o tom, kolik stály [hmotných obětí] — z úvah, jež jsou možny beztoho teprv až v letech pozdějších, nýbrž plyne z jiných pramenů, na kterých se *pranic nezmění*, budou-li věci upraveny tak, jak si to představuji. Lásky této neubude, když se děti vzrůstající dozvědí, že to byl *stát*, jenž přispěl [značně] k tomu, aby nezhy-nuly, aby mohly vůbec žít na světě.

Vždyť pochopí, že a jak jest toho ještě nekonečně mnoho, zač jest třeba vděčit *rodičům*.

2. Stát hradíž dále náklady na *výživu, na léčení a ošetření lidí nemocných a slabých tělesně, starců, lidí s vadami* (ať od přírody nebo *po úraze*), lidí *slabomyslných* — jedním slovem všech, kdož *nejsou s to*, aby si *vlastní práci* opatřili *výživu* a čeho jim jinak k živobytí potřeba⁴⁰⁾.

20. Péče
tak zv.
sociální.

³⁹⁾ Předmluva překladatelova str. XIX. a poznámky k ní! [Viz ostatně i poznámky k této kapitole].

⁴⁰⁾ Kap. XII. [str. 136].

Oprávněnost toho počíná se cítiti čím dál tím více již i v dobách nynějších^{40a)}.

Vždyť nikdo neví a *nemůže věděti*, zda nebude někdy stížen bude takovýmto osudem, a musí přiznati, že by byl rád, kdyby — jsa stížen tímto neštěstím — měl toto zařízení ve státě.

30. Všeobecné
hmotné
pojištění
občana.

3. Stát platíž dále náhradu za každou škodu, vzniklou *bez viny občana* a spolu takovou, že lze ji *vůbec nahraditi hmotně*, že ji lze nahraditi — *penězi*^{40b)}.

Dnešní
úprava
těch věcí.

Že by bylo toto zařízení dobrodiní *nesmírné*, toť samo sebou patrnó. Vždyť jaký to *nepřehledný* počet bolestí, které by tak jedním rázem zmizely, ana ztráta utrpěná jednotlivcem, jsouc *rozdělena na všechny*, se skoro ani *necítí!* A nemá lidstvo, obdařené *rozumem*, se snažiti, aby obmezilo, pokud možná, sílu *slepé náhody*? A tak se stal vskutku v naší době již i v této věci *jistý dosti šťastný počátek*, tím totiž, že se zřídily na rozmanitých místech ústavy a *společnosti* k vzájemnému *pojištění* škod. Avšak statků takových, o které nás může oloupiti náhoda a které lze na štěstí nahraditi *hmotně, penězi*, jest bohužel o *mnoho více*, nežli kolik jich zatím pojišťují tyto ústavy.

V dobře zařízeném státě nebudiž třeba takovýchto

⁴⁰⁾ Sic! [»Die Billigkeit dieser Forderung fängt man auch schon zu unserer Zeit je mehr und mehr an zu fühlen«]. Že mnohý z těchto požadavků jest také již proveden, netřeba dodávati. Srv. předmluvu překladařovu str. XXVI.!

^{40b)} Jaká *opatrnost výrazu!* Srv. dodatečné poznámky!

ústavů a společností, tam budiž povinností státu nahraditi škody způsobené neštěstím⁴¹⁾!

Je-li k tomu také *oprávněn*, smí-li totiž nutiti i ty, kdo by se jinak *nemínili* zúčastniti toho pojištění, aby na to ze svých *daní* platili (což se ovšem takto vskutku bude díti), toť otázka, kterou si může klásti jenom ten, kdo jest *zkažen* [nesprávnými] pojmy *školy*^{41a)}. *Zdravý* rozum lidský musí uznati — a to mu dostačuje — že to, k čemu stát takto *nutí* občana, jest něco očividně *dobrého* a že by dále také bylo třeba *nekonečně mnoho výpočtů*, kdyby se mělo ponechati občanu, zda chce či nechce přistoupiti k některému ze zmíněných ústavů a ke kterému z nich⁴²⁾.

Proč
nedostačuje?

Důvodnější jest již námitka, že toto pojištění proti škodě činí lidi *méně starostné* a *méně opatrné* na škody.

Není tu však *škola, výchova?* není také dosti jiných cest, vedoucích k tomu, by se tato *ostrážitost*, člověku vždy potřebná (a nutná ovšem také při zařízení výše žádaném), z lidu zcela *neztratila?* Což nelze lidi také *trestati* pro zaviněnou nedbalost? A jest konečně i třeba, ba vlastně — jest vůbec *možno* nahraditi škodu z neopatrnosti vzniklou tak, aby se člověk potom vůbec nenutil, aby byl opatrný na svůj majetek?

Zbytečné
obavy.

4. Stát hradiž také všechny výlohy, jakých si žádá *výroba* anebo *dovoz věcí*, jejichž *výroba* anebo *dovoz* [nebo jiný způsob jejich *nabytí*] žádají tolik ná-

⁴¹⁾ Sic! Zajisté velmi důležité! [Srv. dodatečné poznámky!]

^{41a)} Sic! Srv. str. 18 [pod čarou pozn. 14], str. 110 [i jinde] — podobné *šlehy!*

⁴²⁾ Dodatečné poznámky!

kladů, že by si jich občan *musil odepřít*, kdyby si měl *sám ten náklad* hraditi.

40. Produkce
a výroba
v soukromém
podnikání
zanedbávaná.

Staniž se tak *ve všech případech*, kdy podrobnější rozvahou lze *dokázati*, že tím *celek* lidstva nějak *získává*, i když stát tím *hmotně škodu utrpí*.

Případy, jež tu mám na mysli, jsou na př. tyto:

a) Případ, že jde o *dopravu* věcí, pro občanstvo *potřebných*, kterých však *není dosti* [ve státě]⁴³⁾;

b) že jde o *výrobu* věcí, pro které jest sice dosti látek ve státě, a to látek, kterých jinak *není nutněji* potřeba⁴⁴⁾, když však tato *výroba* anebo *převoz* těchto věcí žádá tolik nákladu *práce* [že by se jí jinak *nikdo nechopil*].

[Sem vlastně patří také případ]:

c) jenž vzniká [v nové době] tím, že *počet lidí roste*, kdežto práce, které dříve konal člověk, *vykonává nyní — stroj*⁴⁵⁾.

Boi proti
nezaměstnanosti.

Tu se může totiž státi, že pro jisté [zbyvajících] práce bude více lidí, nežli jest jich *potřeba* [a že tedy bude třeba pro ten zbytek lidí práci — *hledati*].

Podniky
nouzové.

Najdou-li se vskutku takovéto práce, ovšem *užitečné*, jejichž *výtěžek* má *menší*, a třeba také *mnohem* menší cenu, než co stojí *pracovníci*, jejich *výživa*, a nemá-li stát pro tyto pracovníky *jiných* prací, *nutnějších* a *výnosnějších*, jest zajisté lépe, aby byli zaměstnání touto prací nežli jinou [neúčinnou a *zbytečnou*] nebo zůstali i *zcela bez práce*, ježto takto přece jenom pracují a stát přece jenom něco při tom *získává*,

43) Poznámky k překladu.

44) Sic! Důležité [s hlediska Bolzanova]! Kap. XII. a XIII.!

45) Tamtéž [zvláště v kap. XII.]!

i když vyráběné věci prodává pak *sebe hlouběji pod cenou*⁴⁶).

Ostatně jest třeba spravedlivě přiznati, že se z toho něco děje již i *v našich státech nynějších*.

Nynější
stav těchto
věcí.

Tak jest třeba každá *silnice*, kterou *stát* [obec, okres atd.] staví, každý *most*, jež na svůj náklad buduje, dokladem toho, [že se pokládá za správnou již i nyní tato zásada⁴⁷].

Avšak kolik toho ještě zbývá, co by se mělo [v duchu těchto zásad] rovněž díti ve státě, a kolik toho ještě *přibude*, až se lidstvo *ještě více rozmnoží!*

Tak na př. kolik dříví hnije někde v lesích, ačkoliv jsou krajiny, jež trpí nouzí o dřevo, a to jenom proto, že náklad na *dopravu* jest z oné dáli tak veliký, že jednotlivci, dříví potřební, nejsou s to jej platiti⁴⁸).

Tu jest tedy třeba, aby stát zasáhl do věci a sám převzal náklady s převozem spojené.

5. Stát nechť bere na se dále náklady všech *pokusů*, všech podniků a prací *badatelských*, kterých by se *jednotlivec* odvážití *nemohl*⁴⁹).

50. Pokusv
a
práce
badatelské.

6. Státu hraditi jest ovšem dále také výlohy, jakých žádá *výroba* a *zasílání* věcí, které nejsou a *nesmějí býti* [podle zásad kapitoly desáté] majetkem *soukromým*, nýbrž jen *majetkem veřejným*⁵⁰).

60. Práce
veřejné.

Sem patří náklady na stavbu *domů* [obytných i *budov veřejných*^{50a}], na *udržování* jejich, na stavbu

46) Poznámky k překladu!

47) Tamtéž! [213, 8].

48) Věc, jež byla *v Praze* za života Bolzanova několikrát velmi aktuální!

49) Kap. XIII. [str. 150], kap. XV. [str. 157] i jinde.

50) Kap. X. [X. »zákon majetkový«].

50a) Kap. XX. [O obydlí].

silnic, průplavů a pod., náklady na *tisk*, na díla *knižní*, na vytváření *soch a obrazů*, jež se vystavují veřejně a pod.^{50b)}.

70. Náklady
administra-
tivní
a
osobní.

7. Stát pečujž konečně i o výživu všech, kdož se mají zabývati pracemi, při nichž se lze jenom tehdy od občana nadíti, že plně dostojí svým úkolům, nebudou-li jeho příjmy závislé na *náhodě* anebo *dobré vůli* jistých *jednotlivců*, nýbrž budou-li mu *státem pravidelně* skýtány.

Sem patří podle mého mínění:

a) S předu [t. j. v prvých kapitolách díla] dotčení *funkcionáři a činovníci státní*, pokud úkony jim svěřené zabírají největší díl jejich času^{50c)};

a) Která za-
městnání
třeba
pokládati
za
veřejná?

b) *učenci a badatelé*, zaměstnání pracemi *veřejně prospěšnými*, spisováním [děl stejného významu]⁵¹⁾ a pod.;

c) všichni, kdož jsou zaměstnání *vyučováním a výchovou*⁵²⁾;

d) *lékaři*⁵³⁾;

e) všichni, kdož jsou zaměstnání *směnou zboží, obchodem*, nákupem totiž zboží od *výrobců* a prodáváním konsumentům, *převážením* zboží s místa na místo, péčí o *sklady* a pod.⁵⁴⁾;

f) všichni, jež stát pověřuje *dozorem* (na př. i na *trzích*⁵⁵⁾), vedením *knih* a *úctů* nebo podobnými pra-

^{50b)} Kap. XVI. [Knihy a censura], kap. XVII. [O umění], atd.

^{50c)} Kap. III., str. 42, kap. X., str. 126, atd., srv. však i níže 84, 215.

⁵¹⁾ Kap. XV.

⁵²⁾ Rozumí se — *veřejného rázu* [ve školách]. Kap. XIII.

⁵³⁾ Kap. IX.

⁵⁴⁾ Kap. XIV. [str. 152].

⁵⁵⁾ Tamtéž — str. 156.

cemi, jimiž slouží *veřejnosti* (ovšem také jednotlivci, ale jenom *nepřímo*);

d) *soudcové*, pokud nejsou zaměstnání úřadem tím jenom *po chvílích*⁵⁶⁾, nýbrž — *trvale*⁵⁷⁾.

Atd.

Všichni tito občané, jak se lze nadíti, budou konat povinnosti svého povolání *s větší chutí, s větší horlivostí*, zabezpečíme-li jejich *eksistenci životní*, čímž se také dodá *vážnosti a důraznosti jejich činnosti*, i budou se moci také *snáze vzepřít rozmarům*, jež mívá *jednotlivec*, nebudou-li *jeho* sluhové, nýbrž *služebníci celku*.

b) Důvody.

Jinak budou ovšem upraveny poměry těch občanů, o nichž se domnívají jisté *společnosti náboženské* [v kap. VII. dotčené], že jich třeba, by se starali o jejich *bohoslužbu, rituální výkony* anebo o to, by se pojmy toho náboženství šířily; poměry tedy kněží [duchovních] a *učitelů náboženství*.

c) Zvláštní poměry kněží.

Ježto totiž *nesmí* nikoho stát *nutiti*, aby přijal to či ono náboženské vyznání⁵⁸⁾, *nesmí* ani *stanoviti* tyto osoby ani nemá povinnost je *platiti*⁵⁹⁾.

To budiž věcí těch, kdož se přiznávají k oné konfesi, aby si mezi sebou vyřídili, zda a jak si chtějí — ovšem se *souhlasem státu* — *vydržovati své duchovní*^{59a)}.

Jen jsou-li *celé* [politické] *obce* nebo docela i celé

⁵⁶⁾ Kap. XXV.!

⁵⁷⁾ Soudcové *z povolání!* Srv. kap. XV., str. 157, a poznámky k ní.

⁵⁸⁾ Kap. VII. [str. 76].

⁵⁹⁾ Tamtéž [str. 74]. Naproti tomu však ukládá stát kněžím jisté *zvláštní povinnosti*, jak uslyšíme v následující kapitole [XXVII., str. 221].

^{59a)} Tamtéž [str. 78].

okresy [nebo dokonce i celé země] *téhož vyznání*, mohly by si voliti své duchovní a zabezpečovati jejich existenci *stejným způsobem*, jak se to děje u zřízenců státních, takže by pak postavení těchto duchovních bylo asi stejné, jako kdyby byli *úředníky státními*^{59b)}.

d) Funkce
dočasné
a
občasné.

Konečně pokud se týká platů občanů, kteří zastávají funkci ve státě, která ukládá jim práci *jenom občas* [na nějakou dobu], tu budiž měřítkem při stanovení jejich platů *pouze doba*, již jest třeba, by se *za mírného napínání* sil mohla funkce zastati — v duchu *zásady*, že ten, kdo *slouží státu*, nemá míti sice *ani menších*, avšak také *ani větších* příjmů, než když *jinak pilně pracuje*⁶⁰⁾.

Jak ie
platiti?

Jedině
správné
zásady.

Platí-li stát *více*, způsobuje, že se všechno *tlačí do* těchto *služeb státních a k funkcím veřejným*, kdežto práce soukromé jsou míjeny, ba že se pak hledá cesta a [bohužel] i *nachází*, jak *vládu státu*, směrodatné činitele *přiměti*, aby prohlásili jisté funkce, ve skutečnosti *zhola zbytečné*, za [velmi záslužné] a *nutné* ve státě⁶¹⁾.

Platiti však *méně* nebylo by *spravedlivé*, t. j. nebylo by *spravedlivé*, aby ten, kdo koná službu *státu*, službu *veřejnosti*, byl placen *méně* nežli ten, kdo koná službu *soukromé*⁶²⁾.

*

^{59b)} Tamtéž — pod čarou pozn. 4.

⁶⁰⁾ Zajisté *důležité!* Srv. kap. XXVII. a dodatečné poznámky!

⁶¹⁾ Sic! Srv. kap. XII. [str. 144] — místo citované také v předmluvě *překladaťelově* [str. XXII].

⁶²⁾ Dodatky k tomu — v kap. XXVII. [str. 222 a násl.].

Aby byla rovnováha mezi vydáním a příjmy státu, aby dále odpadlo zbytečné zasilání rozmanitých písemností sem a tam, aby se tak neztěžoval přehled státu zbytečně, budiž to obec, která přijímějš a vydávejš a vůbec hospodaříš s příjmy, jaké byly výše popsány; ona tedy budiž především (až na jisté výjimky, rovněž výše vytčené⁶³) dědic majetku svých příslušníků⁶⁴), ona také vybírejš a přijímějš všechny dávky, všechny daně výše popsané, procházející jejíma rukama⁶⁵), ona se snaž také uhraditi z těchto příjmů všechna [výše uvedená] vydání, t. j. náklady na výživu a vychování dětí v obci žijících, platy úřednictva [»státního«], zaměstnaného v té obci, náklady na stavby, jaké podniká⁶⁶), atd.

5. Obec.
Její úkoly
a
pravomoc.

Není-li však obec s to, aby [ze svých příjmů] vystačila na všechna ta vydání (což se může státi na př., utrpí-li škodu požárem, živelnými pohromami, neúrodou n. pod.), domáhejš se podpory od okresu (kraje, župy) a podporu tu dostaniš, když obce okolní jí dosvědčí, že pomoci je potřeba, [zatím však jenom] na jakési směnky nebo dluhopisy ve výši povolené »podpory«⁶⁷).

Musí býti
obec
»soběstačná«
v té
příčině?

Tyto směnky kolujtěž jak papírové peníze — platiš se jimi. Na každé buď jméno obce, od které jest vy-

⁶³) Str. 201.

⁶⁴) Tamtéž a v kap. X. [IX. »zákon majetkový« — str. 116 a nn.].

⁶⁵) »... sofern sie durch ihre Hände gehen«. Poznámky k věci i k překladau!

⁶⁶) Důležité! Srv. poznámky ke kap. I.

⁶⁷) t. j. — a tak tomu rozumí aspoň překladatel [přihlížeje k dalšímu] — obec dostaniš zmocnění vydati dluhopisy, pokladniční poukázky n. pod. [ve výši povolené podpory], kterými platiš.

dána⁶⁸), *výše částky*, na kterou jest vydána, a *výše celkového dluhu* obce v době vydání⁶⁹).

Má-li obec, která dnes od státu něco přijímá, zítra jiným něco platiti, dá do oběhu *část* svých směnek⁷⁰).

Kontrola
obecního
hospo-
dářství
státem.

Koluje-li příliš mnoho těchto směnek a obec nemůže již [dalších] umístiti⁷¹), t. j., dostoupil-li celkový dluh její *příliš velké výše*, zkoumá *země* [stát], není-li něco *závadného* v obci, nevloudil-li se na př. do ní jakýsi duch *nehospodárnosti, liknavosti, nepíle*, a je-li tomu tak, *potrestá se* obec tím, že se jí odepře odběr věcí, kterých není k živobytí *nutně potřeba*, na př. *potravín*, které nejsou nic než více méně jenom *lahůdky*, a pod.⁷²). Zjistí-li se však, že obec nemá *viny*, že se jen *neodvratnou pohromou, neúrodností krajiny, drsností podnebí* [anebo pod.] ocitá v tomto stavu, *stát* umoříž *část* jejich směnek tím, že za ně dává papírové peníze⁷³).

⁶⁸) Sic! Viz pozn. předcházející!

⁶⁹) »... das Quantum *und die Totalsumme*«, čteme v originále, nikoli »das Quantum der Totalsumme [der zur Zeit der Ausstellung des Schuldbriefes bestanden Schuld], jak uvádí *předloha Horáčkova a Schindlerova!*

⁷⁰) »... so löset sie einen Teil ihrer Wechsel ein«. [Proměňuje je tedy v peníze — platí jimi].

⁷¹) »Rollieren viele Wechsel von einer Gemeinde, die sie nicht einlösen kann«.

⁷²) Kap. XVIII., str. 173, XXXVI., str. 202.

⁷³) Srv. námitky *Horáčkovy*: »hospodářská soběstačnost těchto okruhů« [obcí, krajů, zemí], »nemožná technika zdaňovací« atd. [V dodatečných poznámkách!]